

Zbigniew Kantyka

"Badania źródłoznawcze w politologii. Wybrane zagadnienia metodologiczne", Jan R. Sielezin, Wrocław 2010 : [recenzja]

Studia Politicae Universitatis Silesiensis 8, 203-205

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan R. Sielezin: *Badania źródłoznawcze w politologii. Wybrane zagadnienia metodologiczne.*
Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010, ss. 178.

Nauka o polityce uzyskując status samodzielnej dyscypliny naukowej, oprócz realizacji wyzwań teoretycznych, związanych z poszukiwaniem prawdy na temat mechanizmów funkcjonowania politycznej sfery życia społecznego, stała w obliczu konieczności budowy własnej tożsamości metodologicznej w obrębie nauk społecznych. W polskiej politologii zagadnienia te są traktowane jednak dość marginalnie, niewiele jest też wydawnictw poświęconych tej problematyce. Recenzowana publikacja stanowi wyjątek od tej reguły. Nabiera ona szczególnego znaczenia ze względu na fakt, że w toku studiów politologicznych zwykle eksponuje się, zarówno na poziomie empirycznym (wywiad kwestionariuszowy), jak i teoretycznym (hipotezy i modele), niemal wyłącznie metody i techniki badawcze charakterystyczne dla podejścia typu socjologicznego. W efekcie, student politologii nie ma zwykle kontaktu z regułami pracy typowymi dla warsztatu historyka, choć bardzo często jego praca badawcza wymaga tego typu wiedzy. Stosunkowo wiele prac licencjackich, magisterskich, doktorskich z zakresu politologii to prace należące do obszaru historii politycznej, a ich realizacja musi wówczas opierać się na analizie dokumentów, które stają się podstawowym źródłem danych.

Rozdział pierwszy książki (*Metody badań politologicznych*) zawiera krótkie i bardzo ogólne wprowadzenie do podejmowanej problematyki, niewnoszące w tym zakresie nic nowego, przydatne jednak dla Czytelnika, który styka się z tymi zagadnieniami po raz pierwszy. Najciekawszy wątek tej części stanowi zwięzłe wyjaśnienie istotnej kontrowersji związanej z przydatnością metod ilościowych i jakościowych w badaniach rzeczywistości spo-

łecznej. W rozdziale drugim (*Wykorzystanie bibliografii i literatury w pracy naukowej*) omówione zostały zasady korzystania z dostępnych zestawień literatury naukowej oraz publikacji tematycznych związanych z realizowanym projektem badawczym. Autor podkreślił istotne znaczenie tego etapu pracy naukowej, zwracając uwagę na fakt, iż zapoznanie się ze stanem wiedzy w zakresie podejmowanej problematyki stanowi konieczny warunek skutecznego prowadzenia jakichkolwiek badań. Wśród zasad korzystania z wykazów informacyjnych i literatury naukowej za szczególnie ważne uznane zostały: ostrożny i krytyczny stosunek do wykorzystywanych materiałów publikowanych (z uwzględnieniem rodzaju publikacji oraz kontekstu, w jakim są osadzone) oraz rzetelne wykorzystywanie źródeł internetowych (poszanowanie praw autorskich). W rozdziale trzecim (*Wybrane zagadnienia badań politologiczno-historycznych*) Autor dokonał interesującego zestawienia specyfiki badań politologicznych i historycznych. Pisząc o właściwościach badań polityki, trafnie wskazał, z jednej strony, na jedność cech przedmiotu badań wszystkich nauk społecznych, z drugiej natomiast, na specyfikę narracji politologicznej, której negatywnym rysem pozostaje bardzo często wyraźne zabarwienie ideologiczne (partyjność) oraz schodzenie na poziom zdroworozsądkowej refleksji potocznej. Negatywna ocena tej tendencji, zwłaszcza w kontekście coraz częstszego angażowania się politologów w komentowanie bieżącej polityki w mediach, kontrastuje jednak wyraźnie z tezą Autora, że „politologia tym różni się od innych dyscyplin nauk społecznych, że jej główną perspektywą czasową jest terażniejszość [...]”. Być może konstatacja ta wymuszona została przez próbę identyfikacji różnic przedmiotu i treści badań w obrębie politologii i historii. Sądzę jednak, że nomologiczny wymiar nauki o polityce ukierunkowuje ją (podobnie jak w przypadku socjologii) na poszukiwanie prawidłowości uniwersalnych, a przeszłość i terażniejszość (w podobnym stopniu) stanowią jedynie empiryczno-faktograficzne zaplecze działań poznawczych.

Kluczowe zagadnienia związane z warsztatem badań historycznych omówione zostały w rozdziale czwartym (*Krytyka źródeł historycznych*). Autor, podkreślając wyraźnie konieczność zachowania dystansu i sceptycyzmu wobec wykorzystywanych w pracy naukowej dokumentów historycznych, skoncentrował się na omówieniu zasad oceny wiarygodności i wartości użytych źródeł. Opisane sposoby radzenia sobie z tym problemem (krytyka zewnętrzna i wewnętrzna), znane historykom skazanym niemal zawsze na bezpośrednie odwoływanie się do materiałów archiwalnych, mogą być bardzo przydatne również dla politologów, którzy znajdują się w podobnej sytuacji. Zdarza się to dosyć często, nie tylko w przypadku realizowania tematów z zakresu historii politycznej, ale także w pracach empirycznych, w ramach których ważnym materiałem źródłowym są dokumenty osobiste lub wytworzone przez instytucje i organizacje. Co istotne, dokumenty osa-

dzione w kontekście politycznym, dzięki towarzyszącemu im ideologicznemu kontekstowi i ze względu na zwykle niezbyt odległy horyzont czasowy, są mocno związane ze współczesnością. Powinny być też traktowane ze szczególną ostrożnością. Wymagają również pogłębionej weryfikacji.

Wyrazistą praktyczną ilustrację tych problemów zawiera rozdział piąty (*Uwagi źródłoznawcze do analizy komunistycznego aparatu represji*). Napisany z wielką kompetencją, wynikającą z pewnością z własnych bogatych doświadczeń badawczych Autora, rozwiewa wiele ogólnikowych sądów dominujących w toczących się powierzchownych dyskusjach na temat znaczenia, wiarygodności i prawdziwości danych zawartych w dokumentach powstałych w jednostkach przez organy bezpieczeństwa PRL. Wyważone i poparte przekonującą argumentacją rozważania Autora prowadzą do wniosku, że przydatność tego typu źródeł jest ograniczona i polega głównie na tym, iż umożliwiają one odtworzenie mechanizmów funkcjonowania aparatu przymusu oraz skali i form oporu społecznego. Jego zdaniem, „nie są natomiast wiarygodnym obrazem Polski Ludowej, a jedynie wyimkowym spojrzeniem na peerelowską rzeczywistość z perspektywy zainteresowań operacyjnych resortu i polityki PZPR”.

W *Zakończeniu* książki pojawia się trafne spostrzeżenie, że politolodzy niezbyt często wykorzystują źródła historyczne, unikając trudu selekcjonowania ogromnej liczby dokumentów i materiałów tworzonych przez partie polityczne, związki zawodowe, organizacje młodzieżowe, instytucje państwa i samorządu, a także zawartych w prasie, wspomnieniach, dokumentach biograficznych. Publikację zamyka bardzo reprezentatywny wykaz literatury oraz zestawienie przykładowych tekstów źródłowych (dokumenty, archiwalia) stosowanych w badaniach politologicznych typu historycznego.

Wśród podstawowych celów swej pracy Autor wymienił chęć zwrócenia uwagi na niedostateczne wykorzystanie w badaniach politologicznych dokumentów historycznych oraz doskonalenie warsztatu badawczego politologów, a zwłaszcza „wdrożenie do samodzielnej krytyki” tego typu źródeł. Zastrzegając, że praca nie pretenduje do miana całościowego ujęcia omawianych zagadnień, wyraził nadzieję, że będzie przydatna w toku zajęć dydaktycznych. Wydaje się, że cele te udało się zrealizować i publikacja stosunkowo szybko zacznie odgrywać rolę ważnej pozycji na liście lektur wykorzystywanych w ramach przedmiotów z zakresu metodologii badań politologicznych, w toku seminariów licencjackich i magisterskich oraz na studiach doktoranckich, wypełniając istniejącą dotąd lukę.